
ФІНАНСИ ТА ФІНАНСОВІ РИНКИ

УДК 336.467

О. О. Шаповалов, О. Й. Шевцова*Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара***РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
КРИЗОВИХ ЯВИЩ**

У статті позначено проблему податкового реформування в умовах економічної кризи, визначено сучасний стан та основні недоліки податкової системи, розглянуто вимоги до концепції реформування податкової системи.

Ключові слова: криза, податкова система, реформа.

Актуальність проблеми. Перебіг економічної кризи на фінансових ринках значно впливає на стан та тренди розвитку української економіки. Незважаючи на те, що Україна зустріла світову фінансову кризу, маючи гарні економічні показники, сьогодні внутрішні економічні процеси та несприятливі тренди на зовнішніх експортних ринках підривають сили української економіки. Ці проблеми посилюються кризою банківської системи, підняттям ціни на енергоносії, нестабільністю грошової одиниці. Світові рейтингові агентства та інвестиційні компанії [1] внесли Україну до групи країн з найбільшими ризиками для фінансової системи.

На даний момент найбільшу загрозу для економіки несе можлива бюджетна криза, яка за прогнозами припаде на другу половину 2009 р. У бюджетній сфері склалася вкрай тяжка ситуація: прострочені за період січень-травень 2009 р. суми повернення ПДВ зросли порівняно з початком року у два рази та становлять 4 млрд грн.; переплата податків – 12 млрд грн; Національний банк достроково виконав річний план з перерахування прибутків до бюджету; значно зросла допомога Пенсійному фонду, яка становить вже 11 млрд грн., а на початку року було 4,7 млрд грн [2].

Лише глибокий аналіз ситуації та вивчення причин, процесів та наслідків фінансової кризи є передумовою для розуміння поточної ситуації та розробки рекомендацій щодо виходу країни з економічного «піке».

Мета роботи. Метою дослідження є пошук ефективних шляхів виходу з економічної кризи в Україні на засадах дослідження реального стану економіки України, сутності економічної кризи, причин виникнення, перспектив розвитку та умов виходу, поточних викликів до податкової системи.

Аналіз останніх наукових досліджень. Серйозною проблемою, з якою у процесі розвитку стикається податкова система України, є відсутність фундаментальної теоретичної економічної бази, на яку б спиралося методичне забезпечення практики стягнення податків. Це є наслідком безсистемності податкової політики. Л. Тарангул і С. Джигалов, стверджують, що оподаткування залежить від успішної реалізації науково-обґрунтованої податкової політики [3]. На думку В. Полюховича та І. Ліппата, проблеми України в галузі побудови податкової системи передусім пов'язані з відсутністю чіткої економічної доктрини,

що базується на тій чи іншій економічній теорії [4]. „Саме тому, – вважає П. Мельник, – теоретичне осмислення проблеми місця і ролі податкової системи в структурі інструментів державного регулювання економіки має велике значення для усвідомлення економічної сутності податків, а звідси – їх регулятивного потенціалу” [5]. На думку О. Гоща, економічні реформи у постсоціалістичних перехідних суспільствах не були б такими руйнівними, якщо б політики спиралися на ґрунтовні політекономічні дослідження. Втрата наукової методології – перша і основна втрата української економічної науки [6]. Теоретичне осмислення проблеми місця і ролі податкової системи у структурі інструментів державного регулювання економіки має велике значення для усвідомлення економічної сутності податків, а звідси – їх регулятивного потенціалу [7].

Основні результати дослідження. Потрібно зазначити, що ефективність оподаткування залежить від успішності реалізації науково-обґрунтованої податкової політики. Розвиток податкової системи в Україні вимагає від держави чимало зусиль з удосконалення в законодавчому порядку механізму нарахування та стягнення податків. В Україні податки повною мірою виконують лише фіскальну функцію, в основі якої – суперечність між необхідністю постійного зростання доходів бюджету та існуючими реаліями щодо обмежених можливостей юридичних та фізичних осіб щодо такого збільшення. Бюджет 2009 р., розроблений під час економічної кризи, продемонстрував цю суперечність повною мірою. Зрозуміло, що у складній економічній ситуації держава має втрутитися і використати усі наявні засоби, але зростання податкового тиску повинне відповідати реальним можливостям економіки, адже в умовах нестачі фінансових ресурсів фіскальний тиск призводить лише до поглиблення кризових процесів. Для вирішення поточних проблем урядом пропонуються податкові новації, що мають несистемний характер й запроваджуються переважно з метою покриття дефіциту держбюджету. Вже збільшено акцизи на нафтопродукти, автомобілі, алкоголь та тютюнові вироби, підвищено ставку транспортного збору з власників потужних автомобілів, ввізне мито. Зросли відрахування до Пенсійного фонду підприємців-спрошенців.

Збільшення обсягів податкових надходжень у державний бюджет – основна передумова соціально-економічного зростання держави, яке не може відбуватися виключно за рахунок фіскального чинника податків. Це дуже складна, багатогранна проблема, вирішення якої пов’язане з реформуванням не тільки податкової, а й промислової, фінансово-кредитної, бюджетної політики, із гармонізацією процесів ринкового і державного регулювання на макро- та мікроекономічному рівнях, з успішною адаптацією господарства до ринкових відносин. Дії, спрямовані на вирішення проблеми наповнення бюджету на тлі неможливості отримати додаткові фінансові ресурси за рахунок банківських установ, призвели до ще більшого розбалансування податкової та фінансової системи, господарської діяльності підприємств.

Зараз в Україні склалась ситуація, коли за сучасної системи оподаткування активізувати стимулюючу функцію податкової політики, на що саме для скорішого виходу власних економік з кризи спрямували зусилля уряди багатьох країн світу, неможливо.

Система оподаткування повинна задовольняти потребам суспільства через запровадження економічно та науково обґрунтованого оподаткування на підставі реальних показників стану та фінансових можливостей національної економіки з

урахуванням необхідності досягнення збалансованості інтересів держави, підприємств та громадян, а також видатків бюджету з його доходами. Це має бути досягнуто шляхом реалізації обов'язковості сплати податків, однакового підходу до суб'єктів господарювання, незалежно від форм власності, організаційно-правових форм господарювання щодо визначення зобов'язань зі сплати податків, соціальної справедливості, стабільності, що означає незмінність податків та їх ставок, а також податкових пільг протягом бюджетного року, рівномірності сплати податків, доступності та відкритості норм податкового законодавства для платників податків.

Але діюча система оподаткування відповідає цим принципам лише частково. Постійні зміни законодавства, іноді "заднім числом", відсутність стимулів для розвитку виробництва, неоднозначність тлумачень правових актів, неврахування довгострокових наслідків прийняття тих чи інших рішень заради миттєвого поповнення бюджету зводять нанівець усі закладені в податкову систему принципи. Якби податкова система насправді базувалася на цих засадах, то вона дійсно забезпечувала б розвиток економіки держави.

Саме тому у складний момент економічної кризи, що охопила як Україну, так і весь світ, податкове реформування стає очевидною необхідністю та кричущою невідкладністю. Постійно відкладати реформування неможливо, сучасні економічні умови та процеси, що проходять у світовій економіці можуть стати непереборною силою для економіки України.

Завданнями податкової політики, які має вирішувати держава, а відтак орієнтирами податкового реформування в Україні, повинні стати: стимулювання розвитку економіки та й загалом її структурна перебудова, які б мали за мету підвищення добробуту населення, активізація інноваційно-інвестиційної діяльності та підприємництва; розвиток людського капіталу та стимулювання розвитку зайнятості.

Численні спроби винайти експериментальним шляхом оптимальну модель оподаткування не зменшили, а навіть загострили, пов'язані з її функціонуванням проблеми. Потрібно покінути з використанням методу спроб і помилок. Економічна ситуація склалася таким чином, що помилки можуть виявитися катастрофічними і дуже мало часу відпущено для спроб. Стає все більш ясним, що сьогодні менше, ніж коли-небудь раніше, допустимі непродумані, неопрацьовані чисто вольові рішення. Потрібно якомога глибше проникнути в сутність явища, прослідкувати його закономірності, знайти приховані зв'язки, малодоступні спостереженню простим, незброєним оком.

Реальний зміст бюджетно-податкової реформи має полягти у переорієнтації податкової системи та бюджетних видатків на стимулювання процесів розвитку. Ефект від зміни ставок податків може бути досягнутий лише у разі проведення комплексних заходів, які стануть каталізатором змін у бюджетно-фінансовій сфері, забезпечать підвищення ефективності виробництва, зниження державних витрат, зростання добробуту населення. Однією зі складових оптимізації податкової системи України повинно насамперед стати радикальне посилення її стимулюючого впливу на формування як повноцінних суб'єктів ринку так і всієї ринкової інфраструктури, створення конкурентного середовища як механізму реалізації економічних господарських рішень.

Найбільш дійовий вплив реформи системи оподаткування має бути на функціонування підприємницьких структур, тобто на ту головну ланку держави, де

створюється фінансовий потенціал держави. Адже саме ця ланка забезпечує чи не найбільшу частину доходів у бюджеті держави.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На сьогодні постають головні завдання щодо забезпечення у податковому законодавстві таких положень, які б чітко й однозначно регламентували механізм реалізації цілей і завдань податкової політики, що зобов'язана підтримати розвиток усіх підприємницьких структур, має реалізувати в повному обсязі потенціал податкових підйомів та повинна регулювати наповнення доходної частини бюджетів усіх рівнів.

Все це неможливе без використання всього математичного арсеналу сучасної теоретичної економії, що дозволяє одержувати достатньо достовірні знання, які перевіряються на істинність практичним досвідом. Прагнення зробити комплексні зміни, які стануть каталізатором якісних перетворень у бюджетно-фінансовій сфері, зростання добробуту населення, підвищення ефективності виробництва, вимагає всебічного освітлення економічної сутності понять, осмислення характеру та особливостей податкового процесу, що, у свою чергу, має бути реалізовано лише шляхом застосування математичного моделювання нелінійних динамічних процесів. Повноцінність такого висновку підтверджується тим, що використовуючи математичний апарат ми зможемо не лише дати пояснення ситуаціям, що склалися та спрогнозувати нові, ми визначимо ефективні важелі керування. Лише математичні методи забезпечать гнучкість та багатокритеріальність у прийнятті керівних рішень, нададуть можливість врахувати синергізм, системні зв'язки та нелінійну динаміку процесів, сформувані комплексне уявлення щодо причинно-наслідкових зв'язків, визначитися з коротко- та довго терміновими цілями, причинами виникнення труднощів, висловити деякі рекомендації щодо напрямків змін та конкретних кроків, адекватно відреагувати на ті чи інші події.

Бібліографічні посилання та примітки

1. Segurna Ed. Ukraine's Vulnerability to a Financial Crisis [Електроний ресурс] / Dr. Edilberto Segurna. – The Bleyzer Foundation. – Partner & Chief Economist/ – March 2009. – http://www.sigmaybleyzer.com/File/presentations/Ukraine-%20Financial%20Crisis_Edilberto_Segurna_11_Mar_2009.pdf
2. Яценко Н. Тайны «бюджетного двора» от Игоря Уманского // Н. Яценко, Ю. Сколотяный // Дзеркало тижня № 22 (750). – 20–26 червня 2009.
3. Тарангул Л. Взаємообумовленість оподаткування та економічного розвитку / Л. Тарангул, С. Джигалов // Науковий вісник Національної академії ДПС України. – Ірпінь. – 2003. – № 4. – С. 55–61.
4. Полюхович В. Правові засади оподаткування в Україні: національний стан і напрями реформування [Електроний ресурс] / В. Полюхович, І. Ліппотт – К.: Українсько-Європейський консультативний Центр з питань законодавства (UEPLAC). – <http://www.ueplac.kiev.ua/ukr/>
5. Мельник П. В. Розвиток податкової системи в перехідній економіці / П. В. Мельник. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. – С. 71.
6. Гоц О. Історична місія політичної економії в Україні / О. Гоц // Економіка України. – 2003. – № 2. – С. 52–59.
7. Попова В. В. Особливості вдосконалення податкової політики України в контексті євроінтеграції: аналіз теоретичних підходів // Державне управління теорія та практика. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2007-2/>

Надійшла до редколегії 15.06.2009.